

HOMOSEKSUALITEIT, HOMO-ONDERDRUKKING, PSYCHOLOGIE EN GESCHIEDENIS

paul voestermans

Paul Voestermans is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de vakgroep Cultuur- en Godsdienstpsychologie van de Katholieke Universiteit in Nijmegen.

'Homo-onderdrukking' is een vreemd fenomeen. Wat erover te berde wordt gebracht vervuult de toch al zo door 'opvattingen' beschadigde horizon van onze vaderlandse geesteswereld. Waltende fabriekspijpen in een vredig landschap, er wordt wat afgepraat over het lijden van een man of vrouw, die lijfelij aan zijn of haar sekse-genoot is verslingerd! Het is een fenomeen dat zich schijnt te lenen voor zowel door een scheutje eigen geschiedenis gekleurde prietpraat, als voor wetenschap, historisch onderzoek, strijd en veel, heel veel politiek.

Zo hier en daar lijkt er iemand zichtbaar onder. Vooral als je een gewone jongen of meisje uit de provincie bent, of op het platteland. Of als je een leraar of onderwijzer bent die onvoldoende van de tongriem is gesneden, als man de laatste mode iets te wuft draagt, als vrouw iets te onverschillig, een tikkeltje onmannelijk of onvrouwelijk en net niet populair genoeg.

De uitdagende en schrijnende voorbeelden van onderdrukking, die zonder twijfel bestaan, weerhouden sommige schrijvers en intellectuelen er niet van deze te bagatelliseren. Naar hun opvatting is de Verlichting helaas langs sommige mensen heengegaan. Om zich schimpend te kunnen verweren, leven zij veilig weggeborgen in de subcultuur van het kunstenaarswereldje of aan de universiteit, alwaar ze permissie hebben te schelden op zoveel domkoppen die niet weten hoe leuk het is een vriendje lief te hebben.

De sociaal-seksuoloog vindt heel die onderdrukking waarlijk bedenkelijk. Hij kent het gewone en het bijzondere van de homoseksuele leefsituatie, heeft oog voor de vraagstukken waar ouders mee zitten, weet waar en wanneer de psychiatrie in de fout ging en vindt de onderdrukking derhalve even begrijpelijk als misplaatst. Hoop put hij uit geactiveerde ouderliefde, de zaak bespreekbaar maken en uit informatieverspreiding van 'hoe-ze-het-doen'. Tenslotte is het mogelijk de groep, die van homo's helemaal niets moet hebben, de ogen uit te steken met de verbluffende virtuositeit, eigen aan wie een hun vertrouwde vorm aftasten bij een ander.

Ben je iemand van sociale geschiedenis en houd je het op gewone jaartallen, dan is diezelfde onderdrukking een gruwelijk verschijnsel met vele conjuncturele varianten door de eeuwen heen. De vraag is of het traditiegetrouwe en soms betweterige plaatsen in een groter verband ons erg veel verder brengt. In elk geval blijkt de homo-onderdrukking niet van vandaag of gisteren. Veel inzicht in de gevoeligmaking van het brede publiek voor homoseksualiteit, wat toch een van de achtergronden van haar vervolging moet zijn geweest, bieden de historische beschrijvingen niet. Ben je een beetje marxistische aangeschoten, of dronken van de leer - de sterkte van het geloof is nauwelijks van invloed, volgens mij -, dan wordt de onderdrukking een 'systeem', dat alleen door het privé-leven te politiseren kan worden gebroken. Doel is de bevrijding van de homoseksualiteit. Onduidelijk blijft wat precies bevrijd moet worden. Grote woorden over een "minimalisering van de sociaal-politieke orde te zamen met een maximalisering van de individuele vrijheid" gaan aan de

onderdrukking en de wijze waarop zij werkt voorbij.

Voor de geïnformeerde lezer die enigszins vertrouwd is met de zogenaamde 'homo-discussie' is wel duidelijk met wie ik wens te polemiseren. Wat mij, ondanks grote bewondering voor al wie informatie over homoseksualiteit heeft aangedragen, in de discussie steekt, is de vroegtijdige verheffing van homoseksualiteit en haar onderdrukking naar een ideologisch platform. Daartoe verheven, worden beide tot een 'begrip' - paradoxaal genoeg - in plaats van tot een aanwijsbaar fenomeen, dat om heel duidelijke redenen de gemoederen verhit. Nederland is toe aan een ideologiekritiek van de tweede graad, waarin de 'bezetting' van een gevoelig thema uit de privé-sfeer door allerlei clubs en clubjes, scherp aan de kaak wordt gesteld. Wie profiteert er tenslotte van het linkse gekrakeel van vrouwen-, mannen- en flikkerbeweging op die paar millimeter van de uiterst linkse kant van het politieke spectrum? Iedereen die het verschijnsel homoseksualiteit niet uit ervaring kent - dat wil zeggen als man slechts de vrouw najaagt en omgekeerd en van kinderen (jongen of meisje) niets anders ondergaat dan hun op te voeden geest zonder te beseffen hoezeer deze "ein Etwas am Leibe" is -, kan slechts neerkijken op een kluwen vechtende mensen van allerhande signatuur, waaraan hij of zij part noch deel heeft. O ja, van die vage beweringen over 'heteroterreur' in onze cultuur heeft hij of zij wel gehoord, maar daar wordt terecht om gelachen. Ik vind, dat we dit gekrakeel in zijn eigen sop moeten laten gaar koken. Links heeft geen behoefte aan stuiptrekkend emancipatiegeleuter. En een wetenschap die zich angstig voor emancipatie van de homoseksueel inzet, heb je met een beetje rechts verweer zo om zeep gebracht. Er moeten gegevens worden aangedragen, die elke hetero, homo, kindervriend doen sidderen. Vondsten of denkbeelden waar niemand - hoe hij of zij ook denkt, voelt en doet - om heen kan, dáár gaat het om. Die zijn overigens al gauw genoeg voorhanden. Je hoeft te maar te ordenen en daar je strijd op te baseren. Afrekenen met die lastige persoonlijke ervaring of belevenis. Zonder cynisme gezegd: bij ontstentenis van kennis en kunde, die het persoonlijk geval overstijgt, is elk levensverhaal in al zijn eerbiedig beleden uniciteit al gauw de plaat, die de cultuur van ieder van ons geperst heeft. Je kent hem spoedig, hij verveelt. Daarom iets om je tanden in te zetten.

Ik zou willen beginnen met de stelling, dat - hoezeer ook door een minderheidspercentage begripvol ervaren en beleefd - homoseksualiteit in velerlei opzicht raadselachtig is. Niet als 'gevoelen' of 'ervaring'. Ook niet als iets dat genoten kan en moet worden. Zelfs niet als wonderlijke praktijk in sauna, bar, park, pispak of gezellig thuis bij je vriend of vriendin. Wel alleen en slechts alleen (ik stel het nu even boud) om de volgende twee redenen. 1. Homoseksualiteit bestaat zonder onderdrukking niet. 2. Homoseksualiteit bestaat niet onafhankelijk van de eigenaardige keuze die in de Westerse cultuur is gemaakt voor de persoonlijke voorkeur, het 'vallen op' als relatievormend (meestal

paarvormend) beginsel. Daar liggen de raadsels. Hierover moet uitgebreid worden nagedacht. Aan overwegingen hieromtrent moeten consequenties worden verbonden. De Westerse homoseksualiteit is er door getekend tot in de wijze, waarop het lichaam in de betrokkenheid op zijnsgelijke wordt ervaren.

Ik zal eerst een toelichting geven op beide punten. Daarna zal ik hun onderlinge samenhang aan de orde stellen te zamen met hun invloed op de vormgeving aan homoseksualiteit. Vervolgens zal ik in het kort aangeven, hoezeer de psychologische benadering van de homoseksualiteit, door de veronachtzaming van deze bestaansvoorwaarden, op een verkeerd spoor is terechtgekomen. Op vergelijkbare wijze is ook de historische analyse van de homoseksualiteit misleid, waardoor deze is gaan lijden aan de grootste kwaal van de historiografie: haar irrelevantie.

Maar nu eerst een paar ophelderingen, vooraleer men mij overvalt met een wijsbegeerte van het zijn. Het zou een uitkomst zijn, als er een aparte term zou bestaan voor 'homoseksualiteit' als gevoelen, als genieting of als praktijk. Een of ander onschuldig woord dat zonder nare bijklank gebruikt kan worden om jezelf te karakteriseren. Zoiets als de term 'gay'. In deze zin bestaat 'homoseksualiteit' namelijk op een vrij achteloze wijze. Tegen deze wijze van bestaan wordt geen stelling genomen met de uitspraak: homoseksualiteit bestaat niet zonder onderdrukking. Daarmee bedoel ik dit. In een onderdrukking-vrij Utopia bestaat homoseksualiteit evenmin, als in het dagelijkse leven de voorkeur voor, zeg, blond, lang, slank met mooie benen en een gaaf en fraai gevormd gezicht - om maar eens een werkzaam stereotype te gebruiken - "bestaat". Want over een dergelijke keuze voor een bepaald type vrouw maken we voorlopig geen theorie. Pas op het moment dat men één man deze voorkeur verbiedt, bestaat hij ineens. Zo ook bestaat homoseksualiteit. Om-schrijvingen die deze bestaansvoorwaarde niet ver-noemen en homoseksualiteit verwarren met zulke vanzelfsprekendheden als een exclusieve dan wel overwegende voorkeur voor lichamelijke opwinding met iemand van het zelfde geslacht, problematiseren het verschijnsel op een volstrekt onvruchtbare wijze. Alle argumentatie ten gunste van homoseksualiteit, die de beleving tot uitgangspunt neemt en deze probeert te plaatsen in een sfeer van normaliteit, door bijvoorbeeld het vóórkomen van deze voorkeur in het dierenrijk te benadrukken, verraadt een valse probleemstelling. Eén van de raadselachtige dingen van homoseksualiteit, met verstrekkende gevolgen voor de beleving en vormgeving (ook als men tot volledige acceptatie van het eigen gevoelen in staat is), is, dat hij *buiten* gevoelens, ervaringen, oordelen, zelfs handelwijzen om bestaat bij de gratie van de reactie. Ieder die zijn vriendin of vriend van dezelfde kunne liefheeft, stelt die raadselachtige bestaansvorm aan de orde. Het is ook voor deze bestaansvorm, dat een cultuur als die op het Polynesische eiland Tahiti, een oplossing heeft gezocht door een *publieke* gelijkgeslachtelijke omgangsvorm te cultiveren: de Mahu. Daarvan zei de reiziger Morrison, die van 1789 tot 1791 op het eiland verbleef: "They have a set of men called Mahoo. These men (...) never cohabit with women but live as they do (...). They converse with men as familiar as women do". Morrison heeft zelf geen actie ondernomen om zich over dat laatste goed te laten informeren. Turnbull die het eiland in 1804 bezocht wel: "They put the penis in the unfortunate's mouth and go on to emit the semen which the wretch eagerly swallows down". Op Tahiti is niet voor onderdrukking gekozen. Daardoor bestaat er Mahu, een sympathieker vorm van regulering.

Homoseksualiteit bestaat niet los van de Westerse vormgeving aan paarbinding en -instandhouding. Het zou te veel ruimte vergen de bijzonderheden uit de doeken te doen, maar zo ongeveer sinds het Romeinse Rijk staat in de Westerse cultuur 'het paar' centraal. Het paar ontleent deze positie aan de bilineaire verwantschapsstructuur, waarin de ouders van man en vrouw ongeveer van evengroot belang zijn. Zoals bekend staat het paar in tweederde van de wereld allerminst centraal. Daar zorgt de familie van de man of van de vrouw in plaats van het paar zelf voor emotionele geborgenheid, veiligheid, waardigheid en een thuis voor de broodnodige kinderen. Bij ons hebben veranderingen in de bevolkingssamenstelling, met als opvallend verschijnsel de toename van jongeren, de verstedelijking, natieopbouw ten tijde van de Verlichting en afnemende saamhorigheid van het type dat je op het platteland aantreft, geleid tot wijzigingen in de centrale plaats van het paar. In plaats van onderworpen te blijven aan beschikkingen vanuit het ouderlijk huis en de wijdere omgeving - het dorp, de buurt -, kwam het paar gaandeweg onder overheersing van zelf-opgebrachte gevoelens te staan. Daarmee werd de paarvorming een zaak van het gevoelsleven, dat daartoe niet onaanzienlijke wijzigingen moest ondergaan. De wellicht in beginsel altijd en overal op een of andere wijze inzetbare tederheid werd niet langer meer van buitenaf gestuurd en mischien wel opgeroepen, maar raakte uitsluitend verankerd in lichamelijke gewaarwordingen en daaraan toegeschreven vermogens. Iemand liefhebben werd een zaak van 'fysiologie' en 'drift'. Deze aspecten van het menselijk gevoelsleven, waarover uiteraard in elke cultuur druk gespeculeerd werd vanwege het vitale belang voor de vruchtbaarheid, gaan nu, los van beschikkingen vanuit de groep waartoe men behoorde, allerlei aspecten van de relatievorming beheersen. De persoonlijke voorkeur, het 'vallen op' wordt geboren. Lichamelijke gewaarwordingen omtrent de sterkte van gevoelens voorzien ons van de nodige feedback, zodat we zelf zekerheid krijgen over de draagwijdte van de aangegane betrekking. Rituelen uit de omgeving en de daarmee verbonden aanwijzingen gaan een ondergeschikte en in vele gevallen hinderlijke rol vervullen. Zoiets kan natuurlijk gemakkelijk plaatsvinden in een cultuur waarin het paar al een gepro-nonceerde positie inneemt.

In dier voege kennen in het algemeen niet zozeer 'heteroseksualiteit', 'homoseksualiteit', of 'seksualiteit' geschiedenis. Geschiedenis kent slechts het paar en de regels die zijn vorming en duurzaamheid beheersen. Wat doorgaans 'seksualiteit' heet, ontleent haar verschijningsvorm - begeren, verlangen, gedreven zijn, rusteloos zoeken, smachten, aangetrokken worden, stijf worden, paren, vrijen en neuken enzovoort - aan de hand- en spandiensten, die het lichaam en de daarmee verbonden gewaarwordingen verleent of onthoudt aan het overheersende paarvormingsbeginsel in onze cultuur. Dit is het tweede abstractieniveau waarop een discussie over homoseksualiteit en -onderdrukking zinvol wordt. Dat kan men gemakkelijk inzien, zodra het Westerse paarvormingsbeginsel van de persoonlijke voorkeur vergeleken wordt met dat van een andere cultuur. Een al op jeugdige leeftijd getroffen beschikking wiens man of vrouw men wordt, om daarmee een aantal economische en sociale bestaansvoorwaarden voor de groep veilig te stellen, ontleent het lichaam de wat speelsere omgangsvormen niet, die bij ons aan mensen worden onthouden vanwege de (vermeende) nadelige leereffecten. Het paarvormingsbeginsel van de persoonlijke voorkeur zou erdoor in gevaar kunnen komen. Deze twee gezichtspunten, waardoor volgens mij homoseksualiteit te bestuderen en te analyseren is - en voor wie dit weinig krijgshaf-tig vindt: strijdvaardig is -, dienen in de psycho-

logie en geschiedenis van dit fenomeen centraal te staan.

Alvorens hierover iets te zeggen, zal ik eerst de homo-onderdrukking en het paarvormingsbeginsel van de voorkeur met elkaar in verband brengen. Hierbij is enige voorzichtigheid geboden, wil men althans niet in het belachelijke standpunt van 'heteroterreur' en dat soort dingen vervallen. Heel gemakkelijk wordt de afkeer of onderdrukking van de homoseksualiteit in verband gebracht met de Westerse huwelijksmoraal en het voortplantingsdenken of het overwicht van het gezin in onze cultuur. In de lijn van de bovenstaande redenering zal de sleutel voor zoveel verweer - met haar eigen psychologie en geschiedenis - evenwel onvervalst gezocht moeten worden in de *homoseksuele vormgeving aan het gevoelsleven*. Aan het gevoelsleven is immers een kernfunctie toegekend bij de relatievorming. Het zal de oplettende lezer niet zijn ontgaan, dat, hetgeen hierboven over voorkeur en aantrekking is gezegd, onverkort geldt voor de homoseksuele omgang. Ook van de gelijkgeslachtelijke voorkeur kan worden gezegd, dat zij is gekoppeld aan aangetrokken worden, impuls, begeerte en de verwetenschappelijking daarvan in de ondanks andere evidentie nog steeds populaire driftconceptie - kortom, *aan de verschijningsvorm van 'seksualiteit' in onze cultuur*. Het opvallende aan homoseksualiteit in Westerse vormgeving is juist, dat zij met nadruk aan lijfelijke begeerte en niet slechts aan gevoelens van tederheid of genegenheid refereert. Homoseksualiteit geeft de 'seksualiteit' (het in opwinding genieten van het eigen en andermans lichaam) veel scherper, dan welke andere betrekking dan ook, de *publieke* - hier en daar in een subcultuur verankerde - gestalte van begeerte, die om zichzelfswil wordt nagestreefd. Vanuit het perspectief van een dergelijke veelal collectieve en publieke, zij het afgeschermdde vormgeving, wordt het Westerse paarvormingsbeginsel in zijn geheel losgeweekt uit het maatschappelijk bestel, waaraan het lichaam en de daarmee verbonden gewaarwordingen dienstbaar zijn gemaakt. Begeren en liefhebben krijgen daardoor een gratuit karakter. Volgens mij kent de historie tal van varianten van een dergelijke aanslag op de functie van het gevoelsleven en op de kaders waarbinnen het is geplaatst. Dat is pas voer voor historici! Maar daarover straks. Voor het moment is het voldoende te weten, dat daar een grond ligt voor de onderdrukking van de homoseksualiteit.

Nu er enig inzicht is ontstaan in het verband tussen homoseksualiteit, de functie van het gevoelsleven en homo-onderdrukking, zal ik kort ingaan op een paar dwaalwegen in de psychologie die ook historici parten hebben gespeeld. De psychologie heeft er voor gezorgd, dat wij ten zeerste vertrouwd zijn geraakt met een merkwaardige vraag die ook thans nog vele pleitbezorgers voor haar relevantie kent. Is homoseksualiteit een poets die de natuur sommige mensen bakt of verwerft men deze wonderlijke gedragsvorm in de eigen levensloop? Op het einde van de vorige eeuw waren er maar liefst zes varianten van deze vraag in omloop in de vorm van een antwoord.

- (1) De erfelijke belasting-hypothese. Een erfelijk bepaalde aandoening predisponeert iemand tot homoseksualiteit. Met zo'n aandoening is de kans dat je het wordt groter.
- (2) De hypothese, dat homoseksualiteit erfelijk is bepaald, maar van psychopathische degeneratie is geen sprake. Het is dus geen aandoening, maar een genetische voorsortering. Sommigen worden het, anderen niet onafhankelijk van de levensloop.
- (3) De hypothese dat homoseksualiteit in sommige gevallen erfelijk is bepaald en in andere gevallen zonder erfelijke aanleg toch kan optreden.

(4) De hypothese dat homoseksualiteit één variant is van verworven perversies.

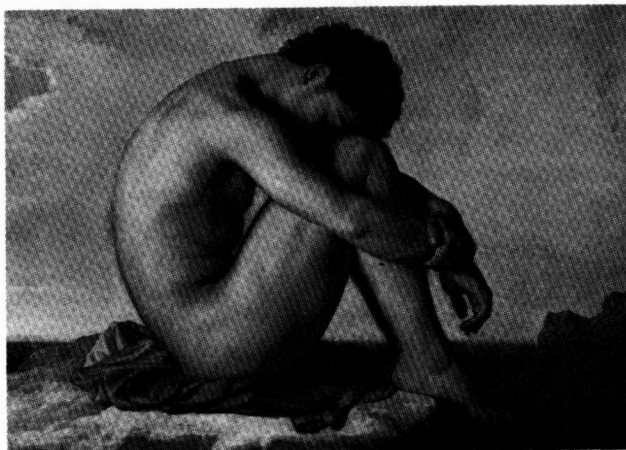
(5) De hypothese dat homoseksualiteit door een niet-erfelijke organische stoornis in de hersenen wordt veroorzaakt.

(6) De hypothese dat homoseksualiteit niet erfelijk, maar wel door een gestoord verblijf in de baarmoeder is veroorzaakt en als zodanig 'aangeboren' is.

Langs deze wegen is de gedragswetenschappelijke discussie over homoseksualiteit in een tot nader begrip van deze omgangsvorm geheel irrelevant probleem terecht gekomen: het 'nature-nurture' vraagstuk. In deze vraagstelling zit nog steeds het leeuwedeel van de psychologische onderzoeksinspanning opgesloten. Dat bleek ook weer eens uit het kostbare onderzoek van Weinberg, Bell en Hammersmith over de onnavisbaarheid van invloeden uit het ouderlijk huis.

Inmiddels zou aan elke psycholoog bekend kunnen zijn dat met een dergelijke negentiende-eeuwse vraagstelling een probleem wordt uitgevochten, dat in het geheel niets met psychologie te maken heeft, tenzij in afgeleide en wetenschapshistorische zin. Zo dit vraagstuk iets psychologisch herbergt, is het een oude competentiekwestie tussen psychologie en biologie casu quo medicijnen. Deze kwestie leeft weer op in de moderne sociobiologie, die zich overigens ook weer eens, evenals de medische wetenschap vroeger, de homoseksualiteit heeft toegeëigend als een vraagstuk waarover zij wel het beslissende woord zal zeggen.

Het psychologische vraagstuk waar het volgens mij wel over zou moeten gaan, is een oud gegeven in diezelfde negentiende eeuwse discussie. Het houdt verband met de premisse van elke der zes varianten van de nature-nurture kwestie. Deze is de in alle posities veronderstelde rol van de vroeg-kinderlijke seksuele ervaring. Er bestond namelijk grote unanimitie over de verderfelijke invloed van seksuele impulsen op jonge leeftijd. Vroege ervaring zou immers kunnen zorgen voor de voortdoring van een ongedifferentieerde vorm van aangetrokkenheid. De nuchtersten onder de vroege

seksuologen - Albert Moll is een goed voorbeeld - spanden zich nimmer aflatend in voor de opsporing van het bewijs, dat er in die vroege ervaringen niets kwaads school. Maar dat die ervaring een teken kon zijn van een 'geïnhibeerde heteroseksuele impuls' werd niet uitgesloten geacht. Het kind kon verkeerde gedragingen aanleren.

Wat men diende te verwerven kan prachtig geïllustreerd worden aan een voorbeeld uit het leven gegrepen. Het is thans in bepaalde kringen niet ongebruikelijk dat een jongen voor een andere jongen tederere gevoelens koestert en laat blijken: een kus op de mond, een omarming, opmerkingen over aangenaam voorkomen en dergelijke. In elk geval ontbreken ge-

voelens van afkeer en men koestert elkaars fysieke nabijheid. Nu kan het voorkomen dat de gelukkige ontvanger van dergelijke tederheden een jongen is, die aan zichzelf het vermogen toekent met een man te kunnen vrijen. Zodra hij bij de tederheidstoediening daar gewag van maakt, kan dat tot de eigenaardige situatie leiden, dat de jongen die zo lief en aankekelijk was en in staat tot een genuanceerde uitdrukking van zijn gevoelens, plotseling zijn eigen lichaam in twee helften verdeeld voelt: wel tederheid en lijfelijke toenadering voor het lichaam boven de navel, zagezegd, maar geen enkel gevoel voor het deel daar beneden. Hij zal dan te kennen geven geen 'seksuele opwindings' te ervaren, die ontvangt hij alleen van meisjes. Uiteraard kan men een voorbeeld bedenken, waarin een 'homoseksuele' jongen aan een meisje op beperkte wijze zijn genegenheid kan laten zien. Voor twee meisjes kan men een vergelijkbaar tafereel schetsen. Uit dit voorbeeld blijkt dat in het ene geval iemand wel, in het andere geval géén scheiding aanbrengt in datgene wat hem of haar in een andere persoon aantrekt. Hoe komen dergelijke scheidingen tot stand?

Het is niet voor niets dat de vroege pleitbezorgers van een gezonde seksuele ontwikkeling het kind in het centrum van de aandacht plaatsten. Eén obstakel trad immers al spoedig aan het licht: het kind is te gewillig om met alles en iedereen die het is toegenegen lijfelijk om te gaan. Het verleidt kindermisjes, laat aan zich friemelen, trekt elkaar af en brengt met zijn leuke kopje menig volwassen hoofd op hol. Het is 'polymorf pervers' zei Freud dan ook ter eeuwige brandmerking van de warboel in het kinderlijke gevoelsleven. Om orde op zaken te kunnen stellen zocht men steun bij genen of bij universele ontwikkelingspsychologische (leer)processen, geënt op de lichaamsbeleving. En hoe men het ook wendt of keert, de meesten komen zo terecht als de in seksueel opzicht enigszins terughoudende knaap uit het voorbeeld. De belangwekkende psychologische vraag is: hoe wordt deze klus geklaard? Ik denk, dat genen of leerprocessen er niet zoveel toe doen. Theorieën die de biologische grondslag van de seksualiteit of ontwikkelingspsychologische processen tot uitgangspunt nemen bij de verklaring van de gedragingen uit het voorbeeld, bijten zich zelf in de staart, omdat zij uitgaan van wat zij zelf hebben geproduceerd: de 'seksualiteit'. De biologische seksualiteit heeft net zo weinig met lichamelijke omgang te maken als honger met de wijze waarop wij de maaltijd inkleden. Deze boude stelling zal ik proberen plausibel te maken, waarmee ik dan tevens een nieuwe koers uitzet voor de psychologie van de (homo)seksualiteit.

Wanneer wij iemand te eten vragen kleden we de maaltijd zo in, dat daaruit meestal is af te leiden hoezeer we de gast een warm hart toedragen of op welke zakelijke wijze we met hem of haar wens om te gaan. Waar we in elk geval geen beroep op doen, is op fysiologische gewaarwordingen. We veronderstellen simpelweg dat iemand zich niet tevoren heeft volgevreten, we doen geen beroep op de sterkte van zijn tendentie tot eten en zullen er minimaal naar informeren. We leiden er zeker niet de bereidheid tot deelname aan de maaltijd uit af. We doen uiteraard wel een beroep op de bereidheid een ritueel mee te voltrekken. Aan de gerechten wordt zorg besteed, we zien toe op sfeer en gesprek en beschikken we niet over voldoende kundigheid, dan gaan we naar een gelegenheid om ons te laten verwennen. Na afloop verwachten we onze gast niet meteen de dag daarop terug, al zullen we hem of haar wel te gelegener tijd wederom op een gezellig samenzijn vergasten. Kortom, we beschikken over een heel arsenaal aan publieke vormgeving voor eten en de daarin tot uitdruk-

king gebrachte betrokkenheid. Lichaamsverzorging, aankleding, alles is één grote symphonie. Daarbij is de honger-impuls geen graadmeter voor de bereidheid tot inzet. Je mag gerust zeggen, dat in onze cultuur eten en drinken rituelen bij uitstek zijn, waarmee wij onze relaties regelen. Er zijn evenwel culturen, waar schaarste verhindert, dat eten met een dergelijke precisie kan worden ingezet voor de regulering van menselijke betrekkingen. Daar is het dan ook niet ongebruikelijk de erotiek uitgebreid van rituelen te voorzien om aldus aan relaties vorm te geven. Ik kan dit hier niet documenteren. Ik volsta dan ook met deze vergelijking. Zodra 'seks' in misprijzende zin met eten in verband wordt gebracht, is het goed, je te realiseren dat dan in dat geval de maaltijd-rituelen veronachtzaamd worden.

De verwaarlozing in onze cultuur van een met de maaltijd vergelijkbare ritualisering van de lichamelijke omgang, creëert meer dan biologie en ontwikkelingsprocessen de problemen rond seksualiteit. Het gevoelsleven moet het doen met schamele rituelen. De gebrekkige ritualisering is er niet voor niets. Dat hier een historisch vraagstuk ligt is evident. Voor de psychologie kan de indringende vraag aan de orde worden gesteld, welke zienswijze op het gevoelsleven compensatie kan bieden voor het gebrek aan ritueel op een dergelijk vitaal domein. Deze vraagstelling veronderstelt dat het gevoel niet van alle tijden is. Wat al helemaal op losse schroeven komt te staan, zijn de uit een wetenschappelijke voorstelling van zaken afgeleide en gepopulariseerde opvattingen over gevoel en emotie op het terrein van de lijfelijke omgang. Ik heb het vermoeden dat fysiologische en biologische abstracties in een populaire voorstelling rituelen hebben vervangen. Zij spelen zelfs een rol in de zelfbeschrijving. Even terug naar het voorbeeld. De jongen, die wel tot tederheid met minder seksuele pregnantie in staat was, maar de opgewondenheid van zijn partner niet kon beantwoorden, zal het gebrek aan begeerte - deze term alleen al is veelzeggend - interpreteren als een andere biologische aanleg, of, in het gunstigste geval, als het resultaat van andere leerprocessen. Tot deze interpretatie komt hij op grond van gepopulariseerde wetenschappelijke ideeën in de bio-psychologie over adequate vormen van aantrekking, begeerte, drift en dergelijke. Nemen we evenwel historische en cultureel-antropologische evidentie over de verbondenheid van homoseksualiteit met pedagogische situaties, spel, seksuele virtuositeit in de omgang met elkaar, nuttige rolverdeling en rituelen die dit ondersteunen, serieus, dan komen we tot een aanvullende veronderstelling. (Homo)seksualiteit kent in onze cultuur een dergelijke verbinding met pedagogie en sekstraining niet. Wij accentueren in seks vooral de directe onaangeleerde inzetbaarheid van het lichaam en de seksuele impuls bij paarvorming, het oplossen van eenzaamheidsproblemen, binding aan mensen en dergelijke. Op prostitutie en groepsseks-experimenten na (al moet het me van het hart dat we daar in vergelijking met India of het traditionele Japan dan ook iets frááis van gemaakt hebben), wordt seksualiteit voor vrijwel niets ander aangewend. Ook de poging seksualiteit met lust te verbinden heeft daarin niet al te veel verandering gebracht, vanwege het simpele feit dat ook daarbij vormgevingsproblemen (ook hier wrekt zich de gebrekkige ritualisering) zijn veronachtzaamd, en klakkeloos aansluiting is gezocht bij aan biologie en fysiologie ontleende lichaamsconcepties. De directe inzetbaarheid wordt extra geaccentueerd door de sporen van een gepopulariseerde driftleer. Gevoegd bij theorieën over selftyping, seksuele gerichtheid en seksuele identiteit (ik heb het wederom over gepopulariseerde en ideologisch geladen weergaven van ideeën hierover), geeft dit alles reden te over je bij homoseksuele toenadering sterk op gevoelens van weerstand of ongemak te concentreren. Dat bemoeilijkt dan weer de receptiviteit zoals bij de jongen uit het voor-

beeld. Daar komt bij, dat seks tussen mannen onderling - het geldt in mindere mate voor die tussen vrouwen, vermoed ik - deelt in de abominabele toestand die er in onze cultuur op het terrein van 'seks en relaties' bestaat. Seks pleegt daar nauwelijks een aanslag op, ook al gaat het in de homoseksualiteit om een totaal andere 'gerichtheid', 'beleving' of 'praktijk'. Gelijkgeslachtelijke omgang levert hetzelfde goedkope liefdesverdriet op als de man-vrouw verhouding, weet met vrouwen en kinderen - jongetjes in de lesbische variant - evenmin raad als de doorsnee seks in onze cultuur. Ouderdom is zijn achillespees en met name de jonge jongen wordt erin geconfronteerd met een op de draad versleten seksualiteit, kaal als kippegaas, en hard als een pik in een alles-vretende vervoering. Het publieke imago van de homoseksualiteit drijft slechts op de kurk van de persoonlijke moed 'anders te zijn'. Haren worden niet gelakt, ogen niet opgemaakt, het lichaam niet versierd voor een goed avondje uit, maar om te getuigen van een 'gerichtheid'. Men shockeert slechts met behulp van een 'neiging' en 'vallen op', geheel in overeenstemming met de diensten die van het lichaam worden verwacht. Geilheid en lust zijn daardoor getekend, zodat beider broodnodige invloed op goede vormgeving bij voorbaat blijft beperkt. Novieten op middelbare scholen moeten daarom over heel wat weerstand heen worden geholpen.

Deze vermoedelijk zeer impopulaire stellingname vindt zijn oorsprong niet in mijn persoonlijke gevoelens omtrent homoseksualiteit, maar in mijn beoordeling van de infiltratie van de seksuologie in onze voorstelling van lichamelijke, genieting, ervaring, lust, begeerte en wat dies meer zij. Het concrete lichaam is teruggedrongen in de marge van de menselijke omgang. Geneigdheden, attitudes, moraal en antimoraal, seksuele competentie, dysfuncties en een of ander universeel lichaam, dat zijn zinnelijk vermogen moet hervinden, zijn ervoor in de plaats gekomen. Ik zal niet pleiten voor een herstel van de romantiek van Gides "Corydon", maar toch zal afgerekend moeten worden met de 'psychologie' van de homoseksualiteit om langs die weg haar functie in opvoeding, vriendschap en vorming van het gevoelsleven te herstellen. De mannelijke variant is een effectief antidotum tegen agressie, bravoure en heerszucht van mannen. De vrouwelijke lijkt mij een geschikt middel om een niet uitsluitend aan de man ondergeschikte sensibiliteit te ontwikkelen en te propageren.

Tot slot de beloofde gevolgtrekkingen voor de historiografie. De explicitering daarvan in een paar alinea's mag mosterd na de maaltijd lijken. In de loop van deze tekst zijn evenwel reeds vele toespelingen gemaakt op de geschiedenis van homoseksualiteit. Ik volsta met een korte uitwerking. Vanzelfsprekend zal het onderzoek naar verdachtmaking, vervolging en veroordeling voortgang moeten vinden. Toch lijkt het me weinig vruchtbaar het onderzoek daarnaar te isoleren - zoals zoveel gebeurt - van het onderzoek naar de voor een tijdperk of streek kenmerkende culturele achtergronden van de intolerantie. Doe je dat wel, dan loop je het risico zo'n veelkeurig verschijnsel als homoseksualiteit (de term alleen al schept problemen) te beoordelen met de, zoals we gezien hebben, niet altijd even adequate concepties van de moderne psychologie. Deze vorm van anachronisme kan nog worden versterkt, als men zich blijft blindstaren op psychologische noties als 'gerichtheid', 'identiteit', zelfs 'gedrag'. Men vergist zich zo vaak bij het interpreteren van de gebruikte labels voor homoseksualiteit in de psychologische bijbetekenis, omdat men geen weet heeft van de op dat moment vigerende gedragsleer. In het verlengde daarvan ligt de waarschuwing, subculturele variaties niet over het hoofd te zien.

Deze zijn onmisbaar bij de reconstructie van het gevoelsleven aan andere zaken dan - zoals thans bij ons regel - het innerlijk.

Van een andere belangrijke gevolgtrekking voor de historiografie heb ik zelf al een voorproefje gegeven. Homoseksualiteit, seksualiteit en de maatschappelijke encadrering van het gevoelsleven, vormen een onafscheidelijk trio. Dat geldt zeker voor de Westerse cultuur sinds de opkomst van de individualiserings-tendens, individualisme en de afbraak van de traditionele regulering van intieme menselijke verhoudingen. Historici zouden ons veel beter moeten kunnen informeren over de verschuiving van publiek naar privé op zulke vitale domeinen als paarvorming, gevoelsregulatie en gevoelsexpressie. Ik weet dat de historische problematisering van het gevoelsleven nog in haar kinderschoenen staat. Bovendien ondervinden historici hinder van de zeer gebrekkige psychologie van emotie en gevoel. Wat is genieting voor zo iemand als John Stuart Mill, die een hele catalogoog van genietingen samenstelde om het morele besef van de mensen van zijn dagen te verdiepen? Mag men hier met goedkope opvattingen over hedonisme komen aanzetten, omdat wij thans het genieten in geen andere context kunnen plaatsen? Natuurlijk niet. Toch is dat wat gebeurt, wanneer Mills invloed wordt beoordeeld. Vergeten wordt, dat publieke verfijning, zonder overdreven nadruk op de verinnerlijkte sensitiviteit van een 'ik voel' of 'ik vind', een heel andere vorm van genieten oplevert. Iets dergelijks geldt voor de sensitiviteit of zinnelijkheid.

Hoe is het zo gekomen, dat deze is teruggedrongen op het domein van zuiver lichamelijke schoonheid en de emoties die deze opwekt? Er zijn tijden geweest dat de zinnen geprikkeld werden door de attributen waarmee men zich omging: geur, kleur, conversatiekunst, sfeer, pogingen het lichaam te universaliseren en, ondanks de speling van het lot op ieders gezicht of in de fysieke vorm, aantrekkelijk te houden. Zo iets, als wat men nu nog aantreft in sommige homoseksuele kringen. Is de nichterige variant van de poging de lichamelijke verschijning een duwtje in de rug te geven een universeel verschijnsel? Hoe is voorts het spelen met het gevoelsleven, door het te binden aan wat men in de omgeving van de betrokkene kon waarnemen - ceremonieel, kamerinrichting, versiering met publieke tegenwaarde - in plaats van het hoofdzakelijk te binden aan wat men innerlijk voelt, bij de vormgeving aan seksualiteit en erotiek komen te vervallen? Vrouwen houden er nog iets van overeind en flikkers ook. Zijn dat niet zaken waar men bij homogeschiedenis op moet letten of moet een ondersteuning van de emancipatie altijd en eeuwig gaan over het lot van verdrukten? Ik acht de ruif bij deze gevuld: er is voer voor historici te over.